

УДК 316.614.5:141.319.8

ТКАЧЕНКО Олександр – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії імені професора Валерія Григоровича Скотного, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, Дрогобич, 82100, Україна (tkacenkoaleksandr1928@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0674-0144>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4727.39.139570>

СІМ'Я ЯК ПОТЕНЦІЙНА УМОВА ВХОДЖЕННЯ ДИТИНИ В ДУХОВНУ ПОВНОТУ БУТТЯ

***Анотація.** У статті актуалізується онтологічна природа сім'ї в її людському і Божественному вимірах. Усвідомлюючи причини та особливості сучасної духовної кризи, автор переконаний, що сім'я залишається потенційним джерелом входження дитини в духовну повноту буття. Наголошено, що без здорової, **люблячої** сім'ї, належного педагогічного мислення батьків майбутнє України і всього людства може виявитися апокаліптичним.*

***Ключові слова:** виховання, дитина, духовна повнота буття, належне педагогічне мислення, любов, сім'я.*

«Так, із духу сім'ї і роду, із духовного і релігійно-осмисленого визнання своїх батьків і предків – народжується і утверджується в людині почуття власної духовної гідності, ця перша основа внутрішньої свободи, духовного характеру і здорової громадськості».
(І.О. Льїн)

Постановка проблеми. На превеликий жаль, сучасна сім'я втрачає свій виховний¹ потенціал під впливом як зовнішніх об-

© Ткаченко Олександр, 2018

---

¹ Під вихованням ми розуміємо процес культивування істинно людського в людині (мудрості, розумності, релігійності, моральності), введення її в культуру, «вироблення внутрішньої людини» (К. Маркс); «вироблення себе в людину» (Ф. Достоевський); свободне, творче, невимушене «живлення духом» (В. Возняк).

ставин (глобалізм, урбанізація, швидкоплинність соціального життя, інформаційні технологічні процеси та ін.), так і суб'єктивних.

Особливо хотілося б наголосити на суб'єктивних причинах. Ми стурбовані проблемами молоді, хоча в дійсності це про «нас говорить казка» (М.К. Мамардашвілі). Про культуру нашої поведінки і спілкування. Про нашу недбалість, безпорадність, безвідповідальність. Сучасна людина не здатна до самопожертви. Лицемірство, зовнішня (формальна) релігійність, матеріальна заклопотаність, кар'єризм, цинізм передаються від покоління до покоління. І, дорослішаючи, наші діти створюють нові сімейні осередки, у яких нерозуміння і відчуження виявляються з новою і більшою силою.

Роздумуючи про шляхи спасіння у сучасному світі, ієромонах Серафим (Роуз) пише: «... дітей більше не виховують. Сама ідея, що їх потрібно виховувати, необхідно плекати в певному дусі і принципах – сама ця ідея відсутня. Вони самі собою виростають під впливом навколишнього світу, і в результаті виходить щось дуже несерйозне. Це головна причина, чому, коли діти дорослішають, багато хто із них просто божеволіють, прилучаються до різноманітних диких і жахливих релігій, стають наркоманами, злочинцями, і роблять безліч божевільних вчинків. *В дитинстві у них не було контакту із землею істинною реальністю ні в плані духовного життя, ні просто в серйозному ставленні до того, як прожити день за днем*» [6].

Сучасний соціокультурний архетип сім'ї можна визначити як установку на індивідуалізм і егоцентризм. Також необхідно відзначити формалізацію сімейних відносин, коли життя сім'ї будується на виконанні обов'язків без особливих душевних зусиль.

Але, незважаючи на кризові ситуації, які супроводжують сучасну сім'ю, її роль і значення у збереженні дитячої душі не тільки не вичерпали себе, а, на наш погляд, сім'я залишається *потенційним* джерелом входження дитини в безмежний світ сенсів. «Тільки духовне полум'я здорового сімейного вогнища може дати людському серцю розпечене вугілля духовності, яке буде і зігрівати його, і світити йому протягом усього подальшого його життя» [2, с. 182]. На наш погляд, таке бачення онтологічної сутності сім'ї відкривається тільки завдяки релігійно-філософському дискурсу. Ми переконані, що без здорової, *люблячої* сім'ї, належ-

ного педагогічного мислення майбутнє України і всього людства може виявитися апокаліптичним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема дитинства – одна із головних у наукових доробках професора Віри Лімонченко, яка в дослідженнях дитинства і, зокрема, сім'ї, актуалізує дискурс філософський. Поруч з такими дисциплінами, як «філософія міфу, філософія мови, філософія мистецтва і тощо. можливо говорити про філософію сім'ї, тобто домінанта наукового дискурсу усувається і встановлюється домінанта дискурсу філософського» [4, с. 135]. Особливістю філософського підходу, яка представлена вже в античній традиції, є «увага до всезагальних, абсолютних сутностей, до того, що завжди було, є і буде, існує вічно, а не виникає, перебуває у становленні і зникає» [4, с. 136].

Також у дисертаційному дослідженні Ю. Савельєвої [5] наголошується, що у процесі дослідження сім'ї необхідно дотримуватись її філософського розуміння, яке є наслідком інтеграції різного роду уявлень про сім'ю: повсякденних, конкретно-наукових, релігійно-нормативних, художнього відображення проблематики сім'ї. Акцентуючи увагу на соціально-філософському аналізі постмодерністської сім'ї у кореляції зі світовими глобалістськими тенденціями, Ю. Савельєва доводить, що «такі ліберальні ідеї глобалізму, як індивідуалізм, егалітаризм, універсалізм, меліоризм, є віддзеркаленням процесів, що відбуваються у сім'ї впродовж останнього півстоліття» [5]. Цікавим у цьому дослідженні нам видається і аналіз сім'ї через деконструкцію метафор сім'ї, що становлять систему асоціацій, набір тверджень, які сприймаються щодо неї як істинні.

Позаяк ми – прихильники релігійно-філософського осмислення проблем сім'ї і виховання, важливою для нас є праця протоієрея Євгенія Шестуна «Православна педагогіка» [7]. Розкриваючи мету виховання як віднаходження особистісного буття у православній традиції, автор робить спробу відповісти на запитання: як допомогти дитині в сучасному світі віднайти «Шлях, Істину, і справжнє Життя»?; як батькам досягти духовної дисципліни, завдяки якій вони дійсно можуть стати помічниками в духовному становленні дитини?; як співвідносяться виклики сучасної цивілізації, яка відкриває нові можливості існування в соціальній реальності і внутрішнє виховання, яке спонукає людину до духовної

праці? Чи виробила Церква власну виховну традицію, і які її особливості? та ін. Ці запитання, зрештою, зводяться до одного – запитання про православне виховання. Православне виховання розуміється дослідником як процес, спрямований на створення умов, які сприятимуть народженню духовного життя і його збереженню. Духовне життя реалізується як особистісне буття в традиції (Переданні).

Мета статті – актуалізувати онтологічну сутність сім'ї в її людському і Божественному вимірах і на основі цього показати, що сім'я в умовах сучасної духовної кризи залишається потенційним джерелом входження дитини в духовну повноту буття.

При цьому ми прагнули не зациклюватися на критиці – проблема сучасної духовної кризи і, зокрема сім'ї, в центрі уваги багатьох дослідників – і по можливості виокремити позитивні ідеї та думки.

Реалізація мети передбачає уточнення таких основних понять, як «сім'я» і «духовна повнота буття».

Розповсюдженням і таким, що заслуговує на увагу, є розуміння феномену сім'ї (у цьому випадку роблю своє узагальнення) як одного зі структурно-функціональних рівнів соціальної системи з певними формами соціальної взаємодії. Але, на наш погляд, така продуктивна соціологічна методологія є недостатньою. Запропоноване дослідження передовсім ґрунтується на філософсько-антропологічному і релігійному дискурсах. По-перше, мова повинна йти «про самосвідомість людини, усвідомлення нею сім'ї як власне людського виміру – чого не існує без людини і без чого не існує людина (тому можливо говорити про екзистенціальний підхід до феномену сім'ї)» [4, с. 136]. В. Лімонченко акцентує увагу на *сім'ї як екзистенціалі*.

По-друге, про сприйняття глибинної онтологічної сутності людини як образу Божого, а *сім'ї як малої Церкви*. За своєю онтологічною сутністю сім'я є реалізацією свого життя як зовсім іншого рівня буття, не як індивідуального, а як особистісного, тобто як *відношення*; реалізацією Божественного способу існування. Ми знаємо фундаментальне визначення Бога – «Бог є любов» (1 Івана 4:8). Тобто єдиним способом існування Бога є *Любов*. Церква благовістить нам про те, що людина, яка реалізує себе як любов, отримує свободу, перемагаючи час і місце.

Під *духовною повнотою буття* ми розуміємо єдність таких фундаментальних феноменів, як Істина, Краса, Віра (в глибинному розумінні цього слова), Моральність, Совість, Любов. Це грані тієї Мудрості, прагнення до якої уможлиблює становлення онтологічної сутності людини. І основою цієї єдності постає Любов, яка «ніколи ... не перестає!» (1 Кор. 13). Хоча, на жаль, у сучасної людини, на думку І.О. Ільїна, мало любові. «Вони відкрили її зі свого культурного акту: з науки, з віри, з мистецтва, з етики, з політики і з виховання. І внаслідок цього сучасне людство вступило в духовну кризу, небачену за своєю глибиною і за своїм розмахом» [2, с. 62].

Отже, духовне життя людини – це діалектика вкоріненості у світ зі всіма її смислами і відношеннями, пошуку власної справжності, що структурується у часі, знайдення смислу свого існування, що стверджуються у практичній реальності вибору, діяння, події, безпосереднього життя. Людина духовна тією мірою, якою вона діє згідно з вищими моральними цінностями. Духовність людини виявляє себе і стає способом її життя, коли для людини відкриваються її особисті відношення з Богом, вищою Основою буття всього суцього.

На основі багатьох досліджень ми усвідомлюємо тенденції кризи сім'ї у сучасному світі. Потрібно пам'ятати: поняття «сім'я» складне і неоднозначне і, зокрема, не тотожне тим соціальним експериментам у сфері спільного життя чоловіка і жінки. Коли ми чуємо такі словосполучення, як «громадянський шлюб», «подружнє партнерство», «шлюб за контрактом» та ін., розуміємо, що назвати це сім'єю дуже проблематично, і навіть автори цих експериментів цього не роблять. Хоча, безперечно, не формалізуємо цю проблему: за великим рахунком мовиться не про те чи те поняття, а про глибину стосунків і можливість утримувати вічний і священний діалог між поколіннями.

Феномен сім'ї, включаючи і сучасну, – консервативний. І, незважаючи на песимістичні прогнози про «кінець сім'ї» у сучасному світі, ми вважаємо, що сім'я у житті людини залишається однією із головних цінностей, основою єдності часових, просторових умов реалізації духовного потенціалу людини, суспільства, народу. Сімейно-шлюбні відносини складають у житті людини і найбільш важливі архетипні структури. Діалектика спадковості і

змін у динаміці існування цих архетипів досить актуальна для глибокого філософського розуміння людини і суспільства: вона утворює духовну основу історичного буття. Сім'я є первинною людською спільнотою, певним суспільним архетипом, і саме вона закладає основи формування та існування всіх інших соціальних спільнот. Починаючи з неолітичного періоду, можна говорити про визначальний характер для життя людини сім'ї і дому. Перші держави за своїм духовним змістом є спільнотами сімейного типу. Навіть не маючи реально в основі своєї єдності кровноспоріднених зв'язків, держава завжди вибудовується за аналогією із сім'єю, як системи відносин духовної спорідненості. «Патріархальна теорія» держави глибше розкриває зміст і сутність держави, ніж теорії насильства, суспільного договору, економічних відносин. Володарювання і співробітництво людей в межах держави здійснюється головним чином на зразок батьківського піклування, слухняності, почуття братерства. Можна навіть припустити, що всі найбільш глибокі форми спільнот завжди вибудовувалися за сімейним архетипом.

Первинною сім'я постає також у контексті соціальної онтології: вона є не тільки історичним, але і вічним першопочатком, і архетипом людського життя. «Сім'я є перший, природний і водночас священний союз, в який Людина вступає в силу необхідності. Вона покликана будувати цей союз на любові, на вірі і на свободі, навчитися у ньому першим спільним сердечним переживанням і піднятися від нього до подальших форм людського духовного єднання – батьківщини і держави» [2, с. 180]. Індивідуальна духовність постає частиною загальнолюдської духовності і є відповідальним прийняттям і дотриманням вищих зразків людської культури. Виховати дитину – значить закласти в ній основи духовного характеру і довести її до здатності самовиховання.

Наголос на духовності як соціальному феномені важливий для нас як методологічна основа при аналізі духовності сучасної сім'ї. Сім'я формує не тільки соціальні установки особистості (зовнішній світ), але і визначає багатство і багатогранність внутрішнього світу. Людина стає повноцінною тільки у сім'ї (або як суругат у певній квазісімейній спільноті).

Сім'я – одна із головних сфер створення, збереження і передачі людських цінностей. Вона – основа важливих гуманістич-

них традицій, любові, піклування, солідарності. Сім'я виступає умовою формування Я-образу. У ній також формується «образ Іншого», узагальнений образ предметного світу і відношення до них. Уже на межі XIX–XX ст. соціологи стверджували, що складне суспільство використовує і потребує як етичних, так і політичних механізмів контролю, де сім'я розглядалася як моральний агент передачі основних ідей і цінностей всьому поколінню. Коли ці цінності чи моделі поведінки інтерналізуються у сенсі особистих ідеалів, вони перетворюються на основу для покори, яка виступає сутністю дійсно ефективного соціального контролю. Згідно з О. Контом, гармонія, згода, почуття симпатії і альтруїзму, які переважають в сім'ї – одвічна школа суспільності, її зразок.

«Любовна і щаслива сім'я є живою школою – одночасно і творчої рівноваги душі, і здорового органічного консерватизму. Там, де панує здорова сім'я, там творчість буде достатньо консервативною, щоб не виродитися у революційність, яка не має під собою підґрунтя; а консерватизм буде завжди достатньо творчим для того, щоб не виродитися у реакційне темнобіснування» [2, с. 192]. У сім'ї людина володіє і максимальною свободою для унікальної самореалізації, яка забезпечується можливістю створення особливої, захищеної від зовнішніх поглядів і диктату соціальних стереотипів сфери міжособистісних стосунків.

Аналізуючи сім'ю як форму духовного життя, ми приходимо до переконання, що головним її призначенням є прийняття, збереження і передача із покоління до покоління духовно-релігійної, національної традиції. Професор Київської духовної академії П. Ліницький писав: «Завдання сімейного... виховання стосовно віри та духовного життя – схилити юні душі до вільного й любовного сприйняття вражень від звичаїв народного життя, звичаїв, які мають зв'язок з церковним життям, і особливо від обрядів богослужбових, зводячи поступово розуміння віри від зовнішніх речей до внутрішнього і духовного їх значення та смислу, а також до засвоєння самого духу християнського віровчення, щоб віра не залишалася тільки на шаблі невизначеного почуття, але поступово набувала б разом з тим характеру віри інтелектуальної, освіченої» [3, с. 115]. На думку І.О. Ільїна, із сі-

мейної традиції виникла і вся християнська культура. Мислитель називає її культурою священного вогнища сім'ї.

А В.В. Зеньковський у відомій праці «Проблеми виховання в світлі християнської антропології» одним із найперших дитячих кроків, який навіть випереджає розвиток дитячої самосвідомості, вважає долучення дитини до благодатного джерела буття, до дихання нескінченності, переживання життєвої повноти і благоді. «Що є Бог, діти усвідомлюють у світлі і сімейного досвіду, і традиції, але що є над світом Бог, як Творець і Вседержитель, від Якого сходить смислового гармонійність світу – це ясно дітям само собою... Дитина вживається у весь безмежний світ сенсів – в природу, в людські стосунки, в те, що над людиною (що дитина неясно, але твердо усвідомлює)... Дитина вживається у духовний світ, який своєю світлою нескінченністю обвиває дитячу душу» [1].

Ми хотіли б акцентувати увагу на проблемі батьківства, батьківської культури, яка в сучасному соціально-гуманітарному знанні відображена, на жаль, фрагментарно (зазначимо, що мова йде не про гендерний аспект сімейних відносин, а загалом про феномен сім'ї). Хоча роль сім'ї в передачі наступним поколінням соціокультурного досвіду, відтворення ціннісно-смислового простору культури уявляється винятковою. Феномен батьківства – це не тільки дзеркало народу, його самобутності, цінностей, відносин між людьми, але і відображення майбутнього цього народу. Актуальною у культурі батьківства сьогодні постає орієнтація на українські культурно-історичні і духовні традиції. Визначальними в розумінні «традиційності» тут виступають не зовнішні форми вираження традиції, а ціннісно-смислове «прочитання» культури і, зокрема, української та способи трансляції її цінностей світу дитинства. Таким чином, традиція організує простір батьківської культури.

Незважаючи на різноманітні точки зору стосовно співвідношення традиції і глобалізації, найбільш життєздатною стратегією розвитку батьківської культури в сучасному суспільстві нам уявляється орієнтація на загальнозначущі цінності і потенціал української традиційної культури. У цьому контексті традиційні цінності ми розглядаємо як своєрідний культурний простір суспільства (центр суспільства), в якому значне місце посідають уже не

попередні форми закріплення соціокультурного досвіду, а самі цінності, ідеї, ідеали, смисложиттєві імпульси, які структурують життя людини і суспільства.

Аналіз сім'ї як форми духовного життя, яка зберігає і передає актуальне минуле, актуалізує осмислення традиційного християнського вчення про сім'ю. Ця спроба дає можливість наново поглянути на традиційні (консервативні) цінності сім'ї, наблизити їх розуміння до сучасної людини. У постмодерному суспільстві, яке іноді здається безпомічним і таким, що втратило стабільні орієнтири, подальша розробка цього питання, без сумніву, допоможе утвердити сімейні цінності і гармонізувати суспільні відносини.

Християнська сім'я – це не природне задоволення прагматичних потреб людини і не осередок суспільства, який виникає за бажанням суспільної думки. У багатьох сучасних країнах існують закони, які визначають права особистості і статус сім'ї. Але сприйняття глибинної онтологічної сутності людини як образу Божого, а сім'ї як малої Церкви практично втрачається.

Шлюб і *сім'я як шлях особистості в духовну повноту свого буття* – ось той соціокультурний архетип сім'ї, який стверджується християнством. Коли створюється сім'я, вона одухотворюється вірою в Бога, яка тільки і може очистити, освятити й укріпити особистість у лоні сім'ї. У такому випадку сім'я стає інструментом дій Божественного Промислу, смисл якого – удосконалення і вічне блаженство подружжя та їх дітей. Це стан спасіння, про який говорить апостол Павло: «Звідки знаєш жінку, що спасеш чоловіка? Або ти, чоловіче, звідки знаєш, що спасеш жінку?» (1 Кор. 7, 16). Таке розуміння сім'ї знаходить своє відображення у глибокому за змістом понятті «домашня церква». За аналогією з Цервою мова йде про сім'ю як єдиний організм. Її члени живуть за законом любові. А любов у християнстві – це внутрішня сила життя. Любов «довготерпелива, любов лагідна, любов не заздрить, любов не чваниться, не горда, не поводитьсь нечемно, не шукає свого, не роздратовується, не гнівлива, не радіє з несправедливості, а тішиться правдою, усе покриває, всьому вірить, завжди надіється, все терпить. Любов ніколи не перестає, хоч і пророцтва скінчаться, і мови замовкнуть, і знання зникне» (1 Кор. 13, 4 – 8).

У сім'ї долаються егоїзм і себелюбство, Інший стає таким самим же важливим для мене, як і я сам. У сім'ї як малій церкві є риси, із яких хотілося б відзначити такі: а) внутрішня єдність життя і духу; б) віра в Бога як норма життя батьків і дітей. Сім'я існує не тільки для того, щоб забезпечувати суспільство «функціональними елементами», але для того, щоб передати дітям Вічне і зокрема віру, яка б допомогла їм духовно оновити суспільство; в) жертвність батьків. Ця риса супроводжує християнську сім'ю упродовж усієї історії. Християни дуже добре розуміють, що після народження дитини закінчується їхнє особисте життя і всі особисті інтереси. Заради піклування про дітей необхідно залишити розваги, знайомства і все інше, що забирає так необхідні сили і час для духовного спілкування з маленькою Людиною. Не відкладаючи, поспішати, щоб наповнити її серце і душу світлом любові, добра, краси. Але діалог з дитиною – це важка повсякденна праця Осягнення Духа Святого, без якої неможливо мати в душі тієї іскри, яка навіть без слів здатна передаватися навколишнім. «Врятуйся сам, і тисячі навколо тебе знайдуть порятунку», – говорив преподобний Серафим Саровський.

Висновки. Сім'я як одухотворений образ природного є формою життя людини в реаліях сучасного життя і одночасно формою одухотворення буденно-прагматичного характеру останнього. Сім'я, яка зберігає в собі священний першопочаток, у сучасних умовах концентрує в собі Смысл, втраченої трансценденції. Сім'я залишається священним місцем у період деконструкції абсолютної реальності і втрати традиційних світоглядних орієнтирів (В. Розанов).

В Україні ще залишаються передумови для реалізації вказаної ролі сім'ї на шляху до постіндустріального суспільства. В українському просторі, як переважно традиційному, сім'я, яка в результаті цивілізаційної кризи завжди була епіцентром всіх негативних кризових процесів у суспільстві, зазнала менше змін, ніж на Заході. Мова йде не про декларування сім'ї як фундаменту, на якому засновані суспільні відносини і соціальний порядок. Ми разом з іншими дослідниками наголошуємо на тому, що ціннісні установки суспільства повинні збагатитися альтруїзмом та іншими рисами, які притаманні традиційним сімейним

відносинам і які потрібно переосмислити на сучасному рівні цивілізаційного розвитку.

Література

1. Зеньковский В.В. Проблемы воспитания в свете христианской антропологии [Электронный ресурс] / В.В. Зенковский. – Режим доступа : http://www.odinblago.ru/problemi_vospitania/.
2. Ильин И.А. Путь духовного обновления / И.А. Ильин. – М. : «Альта-Принт», 2006. – 448 с.
3. Ліницький П. Про виховання: стаття третя / П.І. Ліницький // Філософська думка. – 2002. – № 3. – С. 106–117.
4. Лимонченко В.В. Семья как антропологическая категория / В.В. Лимонченко // Диалектика и нравственное самоопределение человека : сборник научных статей / под общей ред. д-ра философ. наук, академика Акмеологической академии Н.В. Гусевой. – Усть-Каменогорск, 2018. – С. 135–146.
5. Савельева Ю.М. Сім'я як філософська проблема: досвід деконструкції : дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.03 [Електронний ресурс] / Ю.М. Савельева. – Режим доступу : http://eprints.zu.edu.ua/22535/1/dys_Savelleva.pdf.
6. Серафим (Роуз), иером. Путь ко спасению в современном мире [Электронный ресурс] / Иеромонах Серафим (Юджин Дэннис Роуз). – Режим доступа : <https://pravbeseda.ru/library/index.php?Page=book&id=281>.
7. Шестун Е., прот. Православная педагогика [Электронный ресурс] / Протоиерей Евгений Шестун. – Режим доступа : <https://azbyka.ru/deti/pravoslavnaya-pedagogika-prot-evgenij-shestun>.

References

1. Zenkovskii, V.V. (n.d.). *Problemy vospitaniia v svete khristianskoi antropologii* [The problems of education in the light of Christian anthropology]. Retrieved from http://www.odinblago.ru/problemi_vospitania/ [in Russian].
2. Ilin, I.A. (2006). *Put dukhovnogo obnovleniia* [The path of spiritual renewal]. Moscow: «Alta-Print» [in Russian].
3. Linytskyi, P. (2002). Pro vykhovannia: stattia tretia [About education: the third article]. *Filosofska dumka – Philosophical thought*, 3, 106–117 [in Ukrainian].
4. Limonchenko, V.V. (2018). *Semia kak antropologicheskaia kategoriia* [Family as an anthropological category]. In N.V. Guseva (Ed.), *Dialektika i npravstvennoe samoopredelenie cheloveka: sbornik nauchnykh sta-*

teii – *Dialectics and moral self-determination of man: a collection of scientific articles* (pp. 135–146). Ust-Kamenogorsk [in Russian].

5. Savelieva, Yu.M. (2016). *Simia yak filosofska problema: dosvid dekonstruktsii [Family as a philosophical problem: the experience of de-design]*. (Candidate's thesis). Retrieved from http://eprints.zu.edu.ua/22535/1/dys_Saveleva.pdf [in Ukrainian].

6. Serafim (Rouz), ieromonakh. (n.d.). *Put ko spaseniiu v sovremennom mire [The Way to Salvation in the Modern World]*. Retrieved from <https://pravbeseda.ru/library/index.php?page=book&id=281> [in Russian].

7. Shestun, E., protoierei. (n.d.). *Pravoslavnaia pedagogika [Orthodox Pedagogy]*. Retrieved from <https://azbyka.ru/deti/pravoslavnaya-pedagogika-prot-evgenij-shestun> [in Russian].

TKACHENKO Oleksandr – Candidate of Philosophy Sciences, Associate Professor of the Philosophy Department named after Valeriy Skotnyi, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Ivan Franko str., 24, Drohobych, 82100, Ukraine (tkacenkoaleksandr1928@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0674-0144>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4727.39.139570>

FAMILY AS A POTENTIAL CONDITION FOR A CHILD TO ENTER THE SPIRITUAL COMPLETENESS OF BEING

Abstract. Under the influence of the external circumstances (such as globalization, urbanization, transience of social life, information technology processes, etc.), and subjective circumstances (such as irresponsibility, individualism, self-centeredness of parents), family loses its educational potential. Under education we understand the cultivation of the true human in a man (wisdom, reasonableness, religiosity, morality), his introduction into culture, «the development of the inner man» (K. Marx); «Making yourself into a man» (F. Dostoevsky); free, creative, relaxed «nourishment of spirit» (V. Voznyak).

But despite the crisis situations that accompany the modern family, its role and importance in preserving the child's soul has not exhausted itself, moreover, family remains a potential source of the child's attachment to Spirituality – Love, Truth, Beauty, Faith (in keen perception of this word), Conscience.

The purpose of the article is to actualize the ontological essence of the family in its human and Divine dimensions and, on the basis of this, to show that family remains the potential source of the child's entry into the spiritual completeness of being in the conditions of modern spiritual crisis.

Family as a spiritual image of nature is a form of human life in the realities of modern life and a form of spiritualization of the commonly pragmatic nature of the latter at the same time. Family which preserves the sacred primordiality in modern conditions concentrates on the meaning of lost transcendence. Family remains a sacred place in the period of deconstruction of absolute reality and the loss of traditional ideological orientations (V. Rozanov).

We emphasize that without a healthy loving family, parents' proper pedagogical thinking, the future of Ukraine and all of a mankind may turn out to be apocalyptic.

Keywords: education, child, spiritual completeness of being, proper pedagogical thinking, love, family.

Одержано 24.06.2018